

Geriausios ir ne tokios geros 2017 m. vaikų ir paauglių knygos

2017-ųjų laureatai

Tarptautinė vaikų knygų taryba (*International Board on Books for Young People – IBBY*) kasmet balandžio 2-ąją, Hanso Kristiano Anderseno gimimo dieną, kviečia švęsti Tarptautinę vaikų knygų dieną. Šiemet Lietuvoje ši šventė 26-ąją kartą buvo švenčiama Nacionaliniame Kauno dramos teatre. Čia buvo įteikti apdovanojimai už geriausias ir reikšmingiausias 2017 m. vaikų ir paauglių knygas. Apdovanojimus gavo ne tik rašytojai, bet ir dailininkai, iliustruotojai, vertėjai, literatūros sklaidos specialistai. Pirmajame šių metų „Rubinaičio“ numeryje literatūros kritikės Lina Buividavičiūtė, Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė ir Džiuljeta Maskuliūnienė plačiau apžvelgia 2017 m. vaikų poeziją, pasakinę prozą ir realistinę lietuvių vaikų ir paauglių prozą¹. Antrajame žurnalo numeryje Vilija Dailidienė aprašo negrožines knygas vaikams ir paaugliams². Šioje apžvalgoje į praėjusių metų knygas pabandysime pažvelgti kalbininko akimis.

2017-aisiais išleista daugiau nei 100 lietuvių autorių knygų vaikams ir paaugliams. Derlius nemažas, tačiau ne visi jo vaisiai buvo verti apdovanojimų. Prano Mašiotto premiją už geriausią grožinę metų vaikų ir paauglių knygą komisija skyrė Jurgai Vilei ir Linai Itagaki, sukūrusioms daug komikso bruožų turintį „Sibiro haiku“. Antrąją premiją buvo apdovanotas Justinas Žilinskas už magiškosios fantastikos knygą „Kaukas Gugis ir kerų karas“. Geriausia knyga mažiausiems skaitytojams pripažinta Mariaus Marcinkevičiaus ir Aušros Kiudulaitės „Draugystė ant straublio galo“. Aldonos Liobytės premija už reikšmingiausią metų debiutą apdovanota poetė, dramaturgė Daiva Čepauskaitė, parašiusi pirmą eilėraščių knygą vaikams „Baisiai gražūs eilėraščiai“.

Tikrai savo skaitytoją ras Ilonos Ežerinytės „Verksnių klubas“, Ignės Zarambaitės „Elzė ir senojo dvaro paslaptis“, Neringos Vaitkutės „Neišduosiu tavęs“.

¹ Lina Buividavičiūtė. Gyva, gyvuojanti, gyvesnė (2017 m. vaikų poezijos apžvalga); Gražina Skabeikytė-Kazlauskienė. Pypas, keravirė ir stebuklingoji barzda (2017 m. pasakinės prozos apžvalga); Žanrų kaleidoskopas: nuo haiku iki tabolo (2017 m. realistinė lietuvių vaikų ir paauglių proza), *Rubinaitis*, 2018, nr. 1.

² Vilija Dailidienė. Pasaulėvaizdžiui formuoti (2017 m. negrožinės knygos vaikams ir paaugliams), *Rubinaitis*, 2018, nr. 2.

Vytauto V. Landsbergio „Iš gyvenimo laumių“, Virgio Šidlausko „Ulfas ir stebuklinga barzda“ ir daugelis kitų knygų.

Sklandi, turtinga, gyva kalba

Filosofas Šurum Burum iš Aido Jurašiaus knygos paaugliams „Pypas ir jo nutikimai“ svarsto: skelbimų būna tokių įstabių, kad net nežinai, „kuo labiau gėrėtis: skvarbia mintimi, sklandžiai besiliejančia kalba ar gilia potekste“. O vaikų literatūra skaitytojus turėtų patraukti dar labiau nei skelbimai ar reklama – ne tik savo išvaizda ar turiniu, bet ir kalba, kuria galėtum mėgautis, kaip tai daro kai kurie knygų veikėjai: *Paskui prieš miegą tyliai kartodavau naujus žodžius. Jie tirpdavo ant liežuvio kaip cukrus arba nutrukę nuo lūpų plasnodavo palubėje* NT61.

Sklandžiūs, turtingos, gyvės kalbos pavyzdžių 2017 m. išleistose knygose rasime ne vieną. Kalbą pagyvina patys įvairiausi ištiktukai: *Girdėdavosi toks šniurkšt šliurkšt, šniurkšt šliurkšt – traukymas nosimi* VK92; *Aš tik pyst, įsimylėjęlis ir įdribo į vandenį!* IGL62; *burtininkui čakt, ir užsivėrė visos čakros!* IGL84; *Dzingt – suskamba skambutis, lapo kraštas pasiektas, mama pabaigė rašyti eilutę* KST32; *Tik šmurkšt purkšt, ir tavo kaminas bus kaip naujas* JMBN16; *Šlebykšt šlebakšt – šakomis nusirito mėnulis* JMBN45. Poezijoje ištiktukais tiesiog užsižaidžia Sigitas Poškus ir Česlovas Navakauskas: *kunkul darė kunkul kunkul, / cimbul darė cimbul cimbul, / plerpin darė plerpin plerpin, / birbin darė birbin birbin, / dūdul darė dūdul dūdul, / skripkul darė id lid litum, / id lid litum bum!* ŠK87; *Triokšt pokšt / Keberiokšt / seną gluosnį vėjas. / Bakst smigt / šmakšt pastrykt / adata siuvėjas. / Trakšt brakšt / paknebekšt / seną spyną raktas* KSR35.

Vaizdinga, turtinga kalba nestokoja sinonimų. Pavyzdžiui, Ignės Zarambaitės knygos „Elzė ir senojo dvaro paslaptis“ pagrindinė veikėja Elzė po namus ne tik laksto, bėgioja ar vaikštinėja, bet ir *stypinėja* (p. 20), *tipena* (p. 31), *slampinėja* (p. 36), *žirglioja* (p. 38). Štai kaip keliauja skaičiukai nuo vieno namo prie kito: *Iki Šešetukės namo jie strykčiojo, iki Penketuko namo krypavo kaip ančiukai, iki Kertvertuko namo ėjo garsiai trepsėdami kojomis, iki Trejetukės namo tipeno pirštų galiukais, iki Dvejetuko namo ropojo kaip vabalai, o iki Vienetuko namo ridenosi gatve* JMBN41. Vėl galime pasidžiaugti ypač žodinga Neringos Vaitkutės kalba. Jos realistinėje apysakoje „Neišduosiu tavęs“ sinonimai pilasi eilėmis: *Kai mama išmetė lauk mano pyplį, labai ilgai verkiau. Kukčiojau virš pusryčių dribusių lėkštės, varvinau ašaras į arbatą, žliumbiau valydamasi dantis. Blioviau sode ant suoliuko. [...] O aš gulėjau savo kambaryje ašarodama* (p. 6).

Gyvi autorių kalboje ir frazeologizmai: *varnas gaudyti* „žioplinėti“ KGKK94; *širdis nėrė į kulnus* „labai išsigando“ USB101; *užvirė kraujas* „labai supyko“ MĮS94; *numarinti kirminą* „truputį išgerti, užvalgyti“ MĮS184; *privirti košės* „pridaryti nemalonumų, bėdos“ MVM49.

Įtaigūs, gyvi vaizdai kuriami pasitelkiant palyginimus: *Liga nuslinko it nuslenka naktis* KGKK102; *Laikas slinko lėtai lyg vatinėmis kojomis* SH³; *Rusvas šalikas, vėjo permestas per petį, tabalavo lyg koks liežuvis* NT34; *Sidabrinis įsagiukas virpėjo virš lūpos kaip rasos lašas voratinklyje* NT45; *Kokia ta vienatvė šalta, tarsi bedugnis juodo vandens akivaras, žiojintis pačiame neįžengiamo pelkyno viduryje* NT60; *Ji [senutė Žiezula] pažvelgė į mane pilkšvomis akimis, kupinomis rudeniško liūdesio, gilaus ir šalto, tarsi išo aptrauktas balos vanduo, kuriame neatsispindi dangus* NT90; *Cypiat lyg žiurkės, sumestos į balą* USB164; *Įgudęs siuvėjas nebuvo, bet gavęs adatą į rankas nesijautė ir kaip ant kurėno stiebo užkeltas* NSR22; *O štai raganos trobelė subliuško lyg pabaksnota mielinė tešla* NSR34.

Pernai išėjusiose vaikų ir paauglių knygose rasime kelias dešimtis įvairiausių naujadarų. Kūrybiškai naujus žodžius kuria Virgis Šidlauskas knygoje „Ulfas ir stebuklinga barzda“: *pridelnuoti* (p. 39), *smalsulys* (p. 6), *spyglianugaris* (p. 24), *kengūrpotamčiasnapis*, *ulfopotamas* (p. 9). Kaip pasidaryti asmenų pavadinimų pagal gyvenamąją vietą, primena Sigitas Poškus: *Lauke gyvena laukiniai. / Name gyvena naminiai. / Kaime gyvena kaimiečiai. / Pilyje gyvena piliečiai. / [...] Kieme gyvena kiemionys. / Mieste gyvena miesčionys. [...] Pastogėje pastoginiai. / Kišenėje – kišeniniai* ŠK15. Šio autoriaus „Maišatynėje“ tikrai visko daug. Žaidžiama kuriant naujus žodžius: *nesukikas*, *bandikas*, *mėgikas* (p. 20), perkuriamos sutartinės: – *Sveikas, kaip gyveni? Dobile tatatō! / – Kaip visada – po kepure gyvenu. Verpėto totāta!* (p. 28). Rasime čia ir tarminės žemaitiškos poezijos: *anuos akės tomsės pruotingas / plunksnas dėdle spalvingas / snaps i kuojės rauduonas / švėit iš tuola ont muola* ŠK23. Poezijoje žaismingų nebūtų žodžių prikuria ir Česlovas Navakauskas: *kirbina birbina / širšinas kirminą / virpina svirpina / žioginas sparniną / mirgina margina / druginas pieviną / sargina pargina / pieminas karviną / svilina širškina / dėdinas kiauliną / virina spirgina / tetina bulviną* KSR41.

Gerokai savo žodžių atsargas galima papildyti skaitant Justino Žilinsko romaną „Kaukas Gugis ir kerų karas“. Pluoštelis šio autoriaus naujadarų: *įamžėti* (p. 56), *kvietalas* (p. 86), *glitena* ir *slidena* (apie glitų ar slidų padarą) (p. 249–250), *nuodraska* (p. 259), *smeiguolis* (p. 15). Vyriškosios giminės daiktavardžiams kip-

³ Knygoje puslapiai nenurodomi.

šas, žmogus autorius randa ir moteriškosios giminės poras *kipšė* (p. 54), *žmogė* (p. 54), *žmogutė* (p. 71). Rašytojas ypač mėgsta dūrinius: *aukštatvorė* (p. 198), *didkaukis* (p. 188), *kaukabernis* (p. 16), *kaukajaunis* (p. 17), *kaukamergė* (p. 19), *kaukamotė* (p. 85), *kaukamoterė* (p. 192), *kaukatėvis* (p. 30), *kaukavyris* (p. 96), *keravirė* (p. 45), *mėšlakaukis* (p. 20), *puskaukis* (p. 20), *šikšnaodis* (p. 158), *žmogbernis* (p. 249), *žmogkaukis* (p. 20), *žmogvaikiokas* (p. 69). Romane nemažai ir sudurtinių vietovardžių: *Kaukaezėris* (p. 103), *Kaukašlaitis* (p. 59), *Kaukaupis* (p. 63), *Maumapelkė* (p. 103).

Keletas primirštų žodžių iš minėto Justino Žilinsko romano: *blėniai* „niekniekiai, niekai“ (p. 20), *domė* „dėmesys“ (p. 63), *geibena* „kas nugeibęs, paliegeš“ (p. 198), *skivytas* „atplėštas ar atplyšęs gabalas“ (p. 255), *tauzalas* „niekų kalba, tauškalas“ (p. 183).

Šiame magiškosios fantastikos romane nemažai tapybiškų vaizdų: *Ir štai podėlių įėjimo angoje pasirodė pirmoji laumė – blyški tarsi spindinti mėnulio šviesa, susivėlusiais, ilgais žilais ar pilkais plaukais, pailgo savaip gražaus veido, didelėmis akimis, kibiomis rankomis ir paukštiškomis kojomis* (p. 264); *Netrukus jau negalėjai pasakyti, kiek jų čia šoka, – matei tik besisukančią žiedą, sutraukiantį į save visą naktį, jos kiekvieną garsą, vėjo šuorą, blyksinčią žvaigždę, ankstyvo paukščio giesmę, drėgną rūko debesį, niūrią eglyno tamsą ir pelkių žaltvyksčių švytėjimą...* (p. 266).

Spalvų, kvapų, pojūčių derme žavi ir Neringos Vaitkutės tekstai: *Ji taip skuba, kad nespėja pamatyti spalvingų smulkmenų: raudono klevo lapo, lyg valtėlė plūduriuojančio violetinės balos viduryje, debesies, panašaus į balto marmuro pilį, boružės, nutūpusios jai ant rankovės, ar kaip lėtai nuo stiklinės sienelių kyla žėrintys mineralinio vandens burbuliukai* NT30; *[kasininkė] apsilaižė žibantį įsagiuką viršutinėje lūpoje ir nususuko į kitą pusę. Tikriausiai jai buvo šalta ir nejauku, nes gūžėsi vėjyje kaip vos išsiritęs žąsiukas, trindama juodas raštuotas blauzdas viengį į kitą* NT32; *Geras kvapas. Taip dvelkia jaukumas, kai vėlų žiemos vakarą kremti ką tik iškeptus sausainius, skaitydama lovoje įdomią knygą. Arba kai guli putų vonioje apžiūrinėdama rožinius, išmirkusius kojų pirštus. Taip kvepia mamos balinė suknutė, kabanti spintoje po čėžančia plėvele* NT54.

Metaforos puošia ne tik poezijos, bet ir prozos tekstus: *Sumetė į konteinerį vašku apsiraudojusias žvakides* VK116; *Bet štai vieną pavakarę pagaliau dangus nuskaidrėjo, debesų paklodė suiro, padvelkė gaiva ir atskubančia šiluma* KGKK103; *keliaukite atgal į savo krūmynus ežerynus rūko patalais klostytis...* KGKK268; *Kai užėina neveltis – lėtai smaugianti liūdesio gyvatė – neriu į pelkėtas ūksmes, susiri-*

šu plaukus mazgu, susisupu į tamsią skarą ir nekišu nosies IGL6; Dangus visą dieną buvo pilkas kaip milžiniško laužo dūmai, o dabar pamėlynijo užlietas tamsaus nakties rašalo NT33; Paslaptingi mechanizmai, apėję dulkėmis, apžėlę nutekėjusios alyvos barzdomis, stebėjo mus iš pasienių NT82; [raktininkas stebėdavo,] kaip išverčia prievartaujama žemė savo juodus vidurius NSR67; Naujas rytas ašarojo tirpstančio sniego upeliais PV2.

Net ir vaikų literatūroje supykę veikėjai ima plūstis. Štai tik keletas pavyzdžių, kokie originalūs ir linksmi gali būti lietuviški keiksmi: *Eik stumbrams pautų kasyti!* – išrėkė jis KGKK202; *Iki pat nakties griovį kasėm, bet, rūgštele rauginta, ten molis, tai beveik neįmanoma* KGKK196; *Sofijai patiks, kad jį kur kurmiai!* IGL93; *Tuoj aš tave, tyčioperdi! Šuns kumpi tu, rupūže!* IGL105; *Kad mane rupūžė tris kartus apspjautų, – išgirdo jis tą patį gargždų balsą* NSR20; *Kad tave šeškų šeimyna, nieko juokingesnio nesu girdėjusi* NSR21; *šuns iltį tau į kulną, [...] durnaropę tau į košę* NSR21.

Patiems mažiausiems skaitytojams skirtose poezijos ir prozos knygosė daugybė deminutyvų: *Pirmus žingsnius pavasaris žengė mažo paukštuko žingsneliais. Tačiau dienele kita – ir jau liuksėjo kaip kiškis* PV4; *Ak tu, pūkų kamuoliuk, saulės spinduliuk, tyras rasos lašeli* PV8; *Trobelės prigludę /Prie mažo upelio. / Čia šviečia saulutė / Ir skraido bitelės* NŠ8; *Pievelėm ir giriom / Dienelė skrajoja, / Pas-kui į jų šalį / Naktelė atjoja* NŠ13.

Motyvuoti ir žaismingi vaikų knygosė ir veikėjų vardai: šuo *Amsius* ir jo šeimininkas *ponas Amsėnas* (ŠD), ūkininkas *Dykūnas Baltarankis Lengvaduonis* (USB), aitvaras *Šmuisis*, kaukai *Uolis*, *Urkis*, *Gugis*, kaukutė *Gubė* (KGKK), kiškis *Čepsius*, žvirblis *Čirškalas* (JMBN), biologijos mokytoja *Nijolė Bakterienė*, dailės mokytoja *Simona Liza Akvarelytė*, lietuvių kalbos mokytojas *Kęstutis Žąsinas*, matematikos mokytoja *Rasa Trikampytė-Kwadratu* (jos vyras kilęs iš Afrikos), šunų mylėtoja *Goda Reksytė*; smagi aliuzija: poetų draugijos pirmininkas *Jonas J. Antanynas* (IAD).

Gero kūrinio bruožas – individualizuota veikėjų kalba. Moksliauką atpažinsime iš tarptautinių žodžių, lotyniškų terminų ir posakių: *Autofagija ryškiai sutrikusi, organizmas nebeatsikrato nesveikų ląstelių. Nesubrendusios autofagosomos* ŠAV30; *Incedo per ignes, – pasisveikino [Žengiu ugnims liepsnojant]* ŠAV10; *Bis repetita placebit [Dukart pakartojus patiks]* ŠAV15; *Pavyzdžiui, sliėkas. Lumbicus terrestris. Nepagalvotum. Visišškai išsivysčiusi virškinimo sistema, visi pojūčių organai, segmentacija, dorsalinė sistema, kraujagyslių sistema, – šis padaras turi daugiau, nei mes numanome* ŠAV44. Ignės Zarambaitės knygoje žemaičius

išduos savita leksika ir fonetika: *Je je, tik baik birbaut!* (p. 43); *Pala, duok paveizėt* (p. 43); *Ir užsieny nieks taip nesitaiso [nesirengia]. Esi buks kaip kirvio kots* (p. 51); *Būdavo, pasirodo viens kits temstant, ale anądien kieme išvydau visą pulką* (p. 66); *Tauzyji, kas ant liežuvio užėjo* (p. 69); *Na je, koks čia tau katins? Be uodegos! Ir ausų nė vienos netur!* (p. 126). Rusų kareivio kalba taip pat atpažįstama iš savitos leksikos: *Tai gerai, chorošo, tiks į sriubą [žąsinas]. Tik tak tik tak. Turit 10 minučių. Vot tak. Vot skatina, parazitais! [šuniui] Malčat! Ša! A nu davai, judinatės!* SH. Trumpuosius balsius ilgina ir rusai berniukai: *Maža šalys. Gražus myškai. Kaip toly, kaip toly* SH.

Patys mažiausieji knygų veikėjai švepluoja: *Il as nuoliu, – išvebleno jauniausioji Vakarė* ESDP70; *Al matėt, kaip as nuvijau vieną bamblių salin?* ESDP97; *As užaugsiu ir mokėsiu daugiau uz jus!* ESDP129; *Noriu ciupinuko! [čiulpinuko]* LAT146. Ne visus garsus ištaria ir kiškis, nes liežuvis kliūva už dviejų didelių priekinių dantų: *O man reikia fesnakus džiofinti, – atšovė kiškis Čepsius* JMBN12.

Veikėjų kalbą padeda individualizuoti ir jų vartojami pertarai: Justino Žilinsko romane maumas Munamukis mėgsta įterpti į savo kalbą žodelį *mau*: *O jeigu ji tave bando apgauti, mau? [...] Nepatinka man visa tai, mau, – pagaliau ištarė Munamukis* (p. 252); *Maumui ir taip nuo visų kliūva, geriau paplaukiosiu šone, mau* (p. 253). Ežiukas Pukšis vartoja pertarą *pu pu*: *Aš pu pu kaip įprastai vakare pu pu išgėriau pieno su medum ir susirangiau tarp pūkinių antklodžių pu pu. Tik spėjau akis sumerkti – barkšt barkšt! – kažkas pabeldė man į akių vokus. Vos balksnienos nenubyrėjo! Aš pramerčiau vieną akį, žiūriu, ogi blogas sapnas pu pu stovi* JMBN8. Žvirblio pertaras – *čirrrrik*: *Ko rėkaujat, čirrrrik? – sučirškė jis ir nutūpė Trejetukei ant peties. – Ir ko tokia suodina? – paklausė. – Bene pelenuose miegojai, čirrrrik?* JMBN16.

Vyresniosios kartos personažų kalbą atpažinti padeda senosios svetimybės ir tarminės formos: *Jei tapo nebemiela, susėmei nuotraukas ir nunešei rūsin arba atidavei į makulatūrą. Spakaina* ŠAV29; *Jau įsivaizduoju choru užgiedančias Aldoną ir kitas mokytas mūsų namo kaimynės: „paslaidimas“, vaikeli, „paslaidimas ir butelys“* ŠAV257; *Bais gerai mokėjo žąsį paruošti. Nieko nebeliko – nei žąsies, nei žmonos... Tik tas šaltis be galo, be krašto... Ir kadu ši žiema baigsis?..* DVB208.

Dialòguose, veikėjų pasakojimuose tikrumo įspūdį sustiprina šnekamoji kalba (sutrumpintos formos, suskaidyti sakiniai ir pan.): *Man patiko chore dainuot ir kiauru kibiru grot. O prižiūrėtojai ragino pasitvarkyt ir eit miegot* SH. XXI a. liudija ir naujausių laikų leksika: *Mano tėtis SKAIPINIS, – sakau mamai. – Mano anūikai SKAIPINIAI, – atsidūsta kaimynė* LAT19; *Mama man neperka lego, nes*

mano tėtis sako, kad neturėtume remti mafijos LAT107; Kad negaišinėčiau tavo brangaus laiko (tikriausiai tavęs laukia kompiuteris arba išmanusis), pateiksiu balsavimo rezultatus IAD27.

Iš redagavimo virtuvės

Tačiau, kaip sako šmaikštusis Aidas Jurašius jau minėtoje knygoje, „Kur tu rasi šiais laikais daiktą be trūkumų?“ (p. 35). Tad pakalbėkime apie kai kuriuos vaikų ir paauglių knygų trūkumus. Deja, ne visų veikėjų kalba atitinka jų amžių ar išsilavinimą. Visai neįtikinamai skamba toks paauglio berniuko samprotavimas apie sapnus: *sapnų turinys susijęs su asmenine žmogaus patirtimi, nesusapnuojama to, su kuo žmogus niekada nebuvo susidūręs, kas kokiais nors keliais nepateko į jo sąmonę ar pasąmonę. Be to, sapnai dar susiję ir su psichofiziologiniais žmogaus kūno reiškiniiais* GP15. Kažkodėl pokario Lietuvos partizano Kęstučio lūpose atsiradęs naujų laikų frazeologizmas *žalias supratimas: Karo mokykloje partizaninės karybos man niekas nedėstė, apie ją nė vienas neturėjome žalio supratimo* GP36.

Vis dar pro redaktorių akis prasarūsta rašybos, skyrybos ir korektūros klaidų: *šalikėlę* PN57; *Į šnervės veržėsi* MĪS199; *vadidama* SH; *nebaigščios* PN67; *šių struktūra* ŠAV55; *nė vena jų* ŠAV60; *supynės* ŠAV62; *figurą* MEK7; *skruzdelytės* MEK54; *medvaržčių bei poveržle pritvirtinkite* MEK118; *Ahą, štai kur* RSK13; *Viena čiupo už vienos skiautinės rankos, kitą – už kitos* RSK13; *draugauja su vis giliau į Alzhaimerį grimztančia Zolda* ŠAV (klaida 4-ajame knygos viršelyje; taisyklinga sugramatinta pavardės forma – Alzheimeris, o sulietuvinta – Alcheimeris).

Skaitytojus į sovietmetį nukelia Rebekos Unos knyga „Kienio seklys Tomas (ir Valius kartais)“. Anuo metu vaikų ir suaugusiųjų vartotos slavybės rašomos kabutėse, dažnai paaiškinama ir jų reikšmė: *Jis moka daug juokelių, nešiojasi maišelį „siemkų“, taip mes vadinam saulėgrąžas* (p. 9); *Mama sako, jog „cibulis“ – pasenęs žodis. Bet tėtis vartoja šį žodį, nes jis architektas ir gali kalbėti, kaip nori* (p. 26); *Jis paaiškino, kad groja su „batarėjom“. Paskui mama mane pataisė, jog reikia sakyti „baterijom“, o ne „batarėjom“. Bet „batarėja“ man ir Arvydui gražesnis žodis* (p. 42); *Mokyklos kieme stovi aukštas skersinis, ant kurio mankština dideli mokiniai. Mes jį vadinam „turniku“* (p. 100). Šioje ir kitose knygose kartais be reikalo kabutėse rašomi frazeologizmai ar perkeltinių reikšmių žodžiai: *Visi nori, kad atminimus rašytum gražiai, ne „vištos koja“* KST45; *Senolė Azalija pažvelgė pro durų „akį“* RSK31; *Silkė ir bulvės „su marškinėliais“* RSK57; *Vilniaus „Lietuvos rytas“ priešininikus „nušlavė“* RSK37.

Kartais vaikams skirtose knygose nemotyvuotai vartojamas senovinį, knyginių atspalvį turintis jungtukas *idant*: *Vyras, vikriai iššokęs, pririšo ją virve prie medžio, idant balionas nenuskristų pagautas vėjo* USB53; *Ir nepamiršdavo vis apsitrumpinti barzdos, idant ši nesiveltų aplink kojas* USB57.

Kai kurie poetai vaikams skirtuose eilėraščiuose niekaip nenori atsisakyti senųjų svetimybų: *Patarėjai meškinai, / Du storuliai milžinai, / Neskubėdami dūmojo...* ATLS43; *Meškinėliai / Lyg pablūdo: / Taip ir jie skraidyt panūdo...* ATLS43; *Neregėta paklausa... – / Meistrui vorui pakusa!* ATLS49.

Ne visada žodžiai vartojami tinkamomis reikšmėmis: *Staiga jis (žąsinas) užkaukė lyg vilkas priešais mėnulį* (argi žąsinas kaukia?) SH; *Katinas nesiruošė valgyti šuns ėdalo* MPŠI51; *Įsivaizduok, jis [auksinė žuvelė] valgo kirminus* MPŠI76; *sukniaukė Žaliasis Katinas ir iškišo iš drevės žaliai baltą veidą* MPŠI76 (gyvūnai ir žuvys nevalgo ir neturi veidų); *Kūtvėla yra geros širdies, tik bėdos ir nuoskaudos ją sudiržijo* MPŠI6 (painiojama *diržėti* ir *diržyti*); *Pats negalėdamas patikėti savo drąsa, Martynas narsiai šniurkštelėjo per tvoros plyšį* DTP21 (*šniurkštelėti* – tai trūktelėti nosimi, o per tvorą galima šmurkštelėti); *aplink čiaužėjo bekraščiai žolynai* MEK28 (*žolynai čiužėjo, šlamėjo*).

Suprasti sakinio mintį kartais kliudo netinkama žodžių tvarka: *O dar iš gėlės atlape netikėtai apipurkšdavo vandeniui sprunkantį katiną* IKI14; *atsisakyti Miglei padėti negalėjau* ŠAV275; *Ir rado, ji, žinoma, dainių prie kryžkelės – pasikabinusį ant ažuolo šakos virvę, perkišusį per kilpą kojas, liūdnai besisupantį, numetusį kankles su išraižytais gražiais vardais netoliese ant žemės* NSR69.

Kartais autoriai be reikalo įmantrauja ar tuščiažodžiauja: *Anupras liūdnai atsiduso. „IR KAS IŠ TAVĖS IŠEIS?“ – pagalvojo. Ir nėrė į prisiminimų kisielių, kuriame plūduriavo atminties spanguolės* IKI8; *„Kontis ir Tvarkius“ nukelia mus į keistą daiktų pasaulį – išmestų daiktų pasaulį. Nors daiktai nenori būti išmesti. [...] Kontis turi ir daugiau norų. Nes norų turėti yra gerai* KIT (iš knygos anotacijos); *Virtuvėje virš stalo kabojo nuostabaus grožio stiklinė lempa. [...] Lempos gaubtas ant šešėliuotų sienų metė pačių nuostabiausių spalvų atšvaitus. [...] Buvo neapsakomai gražu* MPŠI18.

Redaktoriaus rankos pritrūko ir šiuose sakiniuose: *iš mokyklos grįžęs Marius Skudurulį tik apkraudavo drabužiais, sąsiuviniais ir kitais žaislais* MPŠI8 (sąsiuviniai ir drabužiai nėra žaislai); *gatvės vaikai, pasidaliję komandomis[,] svaidosi puriais sniego kamuoliukais* DTP38 (iš puraus sniego nepadarysi gniūžtės ir nepasisvaidysi); *Vaikai akimirksniu jį [griovį] perbrido ir, vos atsidūrę kitame griovio gale, suprato įžengę į Gūdžiąją girią* DTP59 (neskiriama, kur yra griovio galas,

o kur kita pusė); *Po nakties, patekęs pirmiesiems saulės spinduliams, gėlės vėl atsisuks į rytus* MEK43 (pateka saulė, o ne jos spinduliai).

Rasta ir didesnių klaidų. Net keista, kad jų lieka vaikams skirtose knygose: *Kokiais žodžiais reikėtų kreiptis, kad nesupykdyt ar neįžeist kito?* ŠAV111; būviui reikšti nevartojame būdvardžių įnagininko: *Tvarkiau, o tu žinai, ką reiškia būti įsimylėjusiu?* KIT58. Pasitaiko ir kitokių linksnių vartojimo netikslumų: *jis jau seniai troško paragauti tokį dešrainį, koku kvepėjo Berniukas Rašaluotais pirštais!* MPŠI21 (paragauti ko, o ne ką); *Verutė jai papasakojo, kokią įdomią lėlę turi Rasa ir kokie nepaprasti nuotyčiai buvo jai atsitikę* RSK15 (reikėtų vartoti dalies kilmininką); *Tėveliai, globėjai[,] prašome būti atsakingiems ir prižiūrėti vaikus* MEK4 (formaliai žiūrint reikėtų dvejetainio galininko – *prašome būti atsakingus*, bet vertėtų paieškoti gyvesnės raiškos *būkite atsakingi ir prižiūrėkite vaikus* ar pan.).

Asmeniniuose sakiniuose padalyvis nevertotinas šalutiniam to paties veikėjo veiksmui reikšti: *Kariaujant apleisim / Sodybas, laukus, / Užžels dilgėlynais / Mūs kraštas puikus* NŠ27. Kai kurie autoriai pamiršta, kad samplaika *o taip pat* nevertotina vienaarūšems sakinio dalims ir sakinių dėmenims prijungti: *Myliu aš labai / Broliuką – / Mūsų Miką, Mykoliuką... – / Baltapūkį niurzgaliuką... O taip pat, O taip pat – Zoosodo asiliuką?..* ATLS5 (čia nereikėtų ir hibridinės darybos *zoosodo*). Kai kuriuose eilėraščiuose skyrybos keistybės neišsina paaiškinti jokiomis taisyklėmis: *Po trumpų pirmų derybų?.. – / Voras tuoj į šilką kibo. / Betgi triūsas – / Vangiai vyko? ATLS42; ...Laputaitės? – vis dar laukė. / Retkarčiais – pasisvečiuoti, / Per laukus, pas vorą, traukė* ATLS47; *Ir linksmai, su seneliu – / Riedam kaimišku keliu. / Ten... – / Džiovintų baravykų – / Samstė sriubą užpiltinę... / Tik sapne – Tokią išvirsi?..* ATLS15; *Kalbas su pušynais. / Šnekas su beržais. – – PŠS14; Paklydę?! – kelio klausim: / Kuriam kokia dalia... – – PŠS15; Pasitark, dukryt, su liepa... – – / Ją senelis pasodino: / Mus abi – drauge augino, / Tuo pačiu vardu vadino... – PŠS24.*

Sigitas Poškus eilėraštyje „Žodžiai“ primena: *su žodžiais draugaukime, / jų neužgaukime, / kad nepabėgtų pastriuokomis į mišką* ŠK18. Deja, kaip matyti, ne visiems autoriams sekasi draugauti su žodžiu.

Paaugliams skirtose knygose žargonas tampa vos ne privalomas. Jis pilasi iš daugelio veikėjų lūpų. Trumpinami kasdienės kalbos žodžiai: *Geras koncas* VK45; *Visai išseks tas Einšteinas, ko nesirūpini savo bičiu, Ala?* ŠAV18; *Melžėjų netrūksta... mus melžia mokykla, univeras, darbas, vaikai, tėvai, draugai* ŠAV49; *Klausyk, man reikia rašinio profkei, tiksliau, dviejų* ŠAV78; *Aria tam sumautam savo garaže už ubagiškus grašius, pareina tepaluotas, smirda ir spokso teliką iki* VIK

išnaktų, *aly plempia* IGL6; *Subirbia juodais mocaais nupežę seniai rokeriai* IGL8; *Pasodino mane prie kompo* IGL12.

Žargono kalboje gausu sovietmečio skolinių, daugiausia iš slavų kalbų: *Mes buvom chebra* VK92; *laipioja per tvoras, rūko čia ir prisįjaudo siemkų* ŠAV9; *Krūtas mano džemperis, kq?* ŠAV248; *Tik koks durnius tokį briedą sugalvojo – tiek babkių sukišta* IGL78; *Su juodom kožom* IGL8.

Juos vejasi ir jau lenkia skoliniai iš anglų kalbos: *Irmis buvo – ir rodo selfį* VK94; *Šios savaitės miusliai baigėsi* ŠAV229; *Čipsai, čipsai, – neiškenčiau neįsiterpusi* ŠAV236; *Jei atvirai – lūzeris, dešimt klasių vos baigė* IGL8. Dažni ir angliški intarpai – nuo atskirų žodžių iki ištisų sakinių: *Koks mokinys pasiskundė – ir nebėr mokytojo. Next!* VK17; *Pinigų už babysittingą nepaėmiau* ŠAV15; *Ok, sorry, tuomet jis tave veikia* ŠAV20; *Žmonės eina į sales, kad atrodytų dvidešimčia metų jaunesni, nes nekenčia natūraliai senti, nepripažįsta, kad every season is beautiful* ŠAV62; *Pasirodo Mikio figūra ir žodis TUŠTYBĖ. Always in Our Lives* ŠAV63; *Visi žodžiai egzistuoja. Brush up your brain, kaip sakoma* ŠAV91.

Paauglių kalboje nemažai įvairių naujadarų: *ir mes eidavom į prekybcentrį saldainių* VK95; *mes švenčiame gimtadienius, o ne pastojadienius...* ŠAV101; *alubary įkalam su bičais* IGL32; *Ar žinai, kaip kvepia lavongėlės?* DVB97.

Naujomis reikšmėmis vartojami ištiktukai, veiksmažodžiai: *Bet Arviui dzin tie debatai* ŠAV12; *Viskas bus čiki, pamatysi* ŠAV142; *nežinau, kas pasidarė, peršikau pamatęs jų mašiną ar ką* IGL27; *Bet ją užknisa, kad taip vadinu* IGL8; *Net nežinojau, kad ji tokia pakalus* IGL89; *Nieko keisto, juk ne kasdien draugai užlenkia žmogų, – paguodė Kotryna* DVB109.

Vytauto V. Landsbergio ir Kristinos Gudonytės paaugliams skirtose knygose rasime ne vieną naują frazeologizmą: *Vos išnešėm skudurus* IGL114; *Būtų sušalęs, tiksliai, o gal ir kanopas užvertęs!* IGL124; *Mane irgi pagavo kablys* IGL72; *Naktį pabundu, apsauga koridoriuj snūduriuoja, galvoju, reik vyniot meškeres* IGL34; *su buvusiu klasioku susimetėm skudurus baigdami mokyklą* IGL25; *aš arba mikčioju kaip nenormali, arba malu tokį šūdą, nuo kurio pačiai bloga darosi* DVB58; *Kai labai susijaudinu ir man pavažiuoja stogas, savotiškai suvaikėju* DVB149; *Klausykit, bičai, prisipažinkit, kad man makaronus kabinat?* DVB235.

Rebekos Unos romane „Šeštadienį, aštuntą valandą“ paauglio Arvydo mama vis dūsauja: *turbūt neegzistuoja lietuvis, įskaitant lietuvių kalbos mokytojus, kuris mokėtų gimtosios kalbos sintaksę* (p. 106); *Dieve, kaip nuostabu mokėti lietuvių kalbą, kurios lietuviai beveik nemoka* (p. 22). Kalbėti visi mokame. Ir rašyti visi išmokstame. Kai kurie autoriai rašo nepriekaištingai – yra tekstų, kuriuos norisi ne tik daug kartų skaityti, bet ir mokytis atmintinai. Tačiau vis

dėlto mokyti taisyklingos kalbos vaikų ir paauglių knygų autoriai bei tokių knygų redaktoriai turi dar ilgiau ir atsakingiau nei skaitytojai. O pavargusius ar nuleidusius rankas geriausiai paguos Justino Žilinsko kaukutė Gražė: *svarbiausia – nepamesti galvos, o pametus – vėl susirasti* (p. 283).

Sutrumpinimai

- ATLS – Vilius Baltrėnas. *Asiliuk – tau linksmo skrydžio*. Vilnius: Petro ofsetas, 2017. Red. nenurodytas.
- DTP – Indrė Pavilonytė. *Didžiosios tvoros paslaptis*. Vilnius: Alma littera, 2017. Red. Rasa Mielkuvienė.
- DVB – Kristina Gudonytė. *Drugeliai virš bedugnės*. Vilnius: Tyto alba, 2017. Red. nenurodytas.
- ESDP – Ignė Zarambaitė. *Elzė ir senojo dvaro paslaptis*. Vilnius: Nieko rimto, 2017. Red. Giedrė Kmitienė.
- GP – Dalia Dilytė. *Gedimino paslaptis*. Vilnius: Sofoklis, 2017. Red. Vainius Bakas.
- IAD – Tomas Dirgėla. *Domas ir Tomas. Išklrusio autobuso detektyvas*. Vilnius: Tyto alba, 2017. Red. nenurodytas.
- IGL – Vytautas V. Landsbergis. *Iš gyvenimo laumių*. Vilnius: Dominicus Litanus, 2017. Red. Giedrė Kmitienė.
- IKI – Virginijus Malčius. *Ilgų kojų istorija. Pašėlusi knyga ir mažam, ir dideliam*. Vilnius: Alma littera, 2017. Red. Loreta Paškevičienė.
- JMBN – Lina Matiukaitė, Ieva Kilienė. *Jei mėnulis būtų nulis*. Kaunas: Šviesa, 2017. Red. nenurodytas.
- KIT – Aldona Zinkevičiūtė. *Kontis ir Tvarkius*. Vilnius: BALTO print, 2017. Red. nenurodytas.
- KGKK – Justinas Žilinskas. *Kaukas Gugis ir kerų karas*. Vilnius: Aukso žuvis, 2017. Red. Neringa Mikalauskienė.
- KSR – Česlovas Navakasas. *Kaip susikalba raidės*. Kaunas: Aurelijos Makūnienės labdaros ir paramos fondas, 2017. Red. Marija Kuktorienė.
- KST – Rebeka Una. *Kiemo seklys Tomas (ir Valius kartais)*. Vilnius: Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“, 2017. Red. Auksė Žiūkienė.
- LAT – Rebeka Una. *Labas, aš Tadas*. Vilnius: Alma littera, 2017. Red. Valia Valentaitė.
- MEK – Renata Česūnienė, Laurynas Česūnas. *Mėgintuvėlis. Enciklopedija kitaip*. Vilnius: Alma littera, 2017. Red. nenurodytas.
- MĮŠ – Domas Austis. *Mergiotė ir įkalinta saulė*. Vilnius: Nieko rimto, 2017. Red. Giedrė Kmitienė.
- MPŠI – Eglė Jasė. *Marcipanas. Plušinio šuns istorija*. Vilnius: Obuoliukas, 2017. Red. nenurodytas.
- MVM – Tomas Dirgėla. *Domas ir Tomas. Mokyklos vaiduoklio mįslė*. Vilnius: Tyto alba, 2017. Red. nenurodytas.
- NSR – Aidas Jurašius. *Naktis su raktininku. Pasakos žmonėms ir kitiems tolimojo kaimo gyventojams*. Kaunas: Žalias kalnas, 2017. Red. Aurina Venislovaitė.
- NŠ – Stanislovas Abromavičius. *Nykštukų šalyje*. Kaunas: Naujasis lankas, 2017. Red. Robertas Keturakis.
- NT – Neringa Vaitkutė. *Neišduosiu tavęs*. Vilnius: Nieko rimto, 2017. Red. Giedrė Kmitienė.
- PN – Aidas Jurašius. *Pypas ir jo nutikimai*. Vilnius: Labdaros ir paramos fondas „Švieskime vaikus“, 2017. Red. Andrius Patiomkinas.
- PŠS – Vilius Baltrėnas. *Po šermukšnio stogeliu*. Vilnius: Petro ofsetas, 2017. Red. nenurodytas.
- PV – Rūta Dzin. *Peliūnės vasara*. Vilnius: Nieko rimto, 2017. Red. Giedrė Kmitienė.
- RSK – Egidijus Žiedas. *Rasa, Sara ir Kiti*. Klaipėda: Druka, 2017. Red. Sigitas Poškus.
- SH – Jurga Vilė, Lina Itagaki. *Sibiro haiku*. Red. Goda Grigolytė-Lučiušienė. Vilnius: Aukso žuvis, 2017.
- ŠAV – Rebeka Una. *Šeštadienį, aštuntą valandą*. Vilnius: Alma littera, 2017. Red. Neringa Mikalauskienė.
- ŠD – Kęstutis Kasparavičius. *Šuniškos dienos*. Vilnius: Nieko rimto, 2017. Red. Diana Bučiūtė.
- ŠK – Sigitas Poškus. *Šokanti karvė, arba Maišatynė*. Vilnius: Odilė, 2017. Red. nenurodytas.
- USB – Virgis Šidlauskas. *Ulfas ir stebuklinga barzda*. Vilnius: Nieko rimto, 2017. Red. Giedrė Kmitienė.
- VK – Ilona Ežerinytė. *Verksnių klubas*. Vilnius: Dominicus Litanus, 2017. Red. Edita Šatkauskienė.